

การพัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีนทร์*

Development of Community-based Disaster Management Models in Nakhon Chai Burin

ธิตีรัตน์ เหล่าคมพฤตมาจารย์ และจิรัชญา เหล่าคมพฤตมาจารย์
Thitirat Laokhompruttajarn and Jiratchaya Laokhompruttajarn

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
Chaiyaphum Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: thitirat1115@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติ 2) ศึกษาการจัดการภัยพิบัติ 3) พัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติ และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีนทร์ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชน 439 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของเทศบาลเมือง ในเขตนครชัยบุรีนทร์ 48 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม แบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยจำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.14$, S.D. = 0.18)
2. การจัดการภัยพิบัติภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.56$, S.D. = 0.30) โดยด้านการเตรียมการก่อนเกิดภัยพิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.18) ด้านการบริหารจัดการในระหว่างเกิดภัยพิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.82$, S.D. = 0.28) และด้านการฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.00$, S.D. = 0.30)
3. รูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน พบว่า 1) การเตรียมการ โดยการวางแผนงบประมาณในการบริหารจัดการที่เพียงพอสร้างความตระหนัก ให้ความรู้และซ้อมแผนปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติอย่างสม่ำเสมอ 2) การจัดการระหว่างเกิดภัยพิบัติ โดยการดำเนินงานตามระบบการสั่งการที่มีประสิทธิภาพ และ 3) การฟื้นฟูบูรณะ โดยการดำเนินงานซ่อมแซมบูรณะและดูแลด้านจิตใจให้ผู้ประสบภัย

*ได้รับบทความ: 15 มกราคม 2566; แก้ไขบทความ: 20 มิถุนายน 2566; ตอรับตีพิมพ์: 26 มิถุนายน 2566

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการภัยพิบัติ ได้แก่ 1) จัดหาอัตราการกำลังและเครื่องมือที่จำเป็นในการจัดการภัยพิบัติ 2) จัดทำแนวปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) สร้างจิตสำนึกและตระหนักต่อภัยพิบัติในทุกภาคส่วน และ 4) ดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ; การจัดการภัยพิบัติ; ชุมชนเป็นฐานนครชัยบุรีรินทร์

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the problems and impacts of disasters, 2) to study disaster management, 3) to develop the disaster management model, and 4) to propose policy recommendations on community-based disaster management in the Nakhon Chai Burin. This was mixed-method research. The sample included 439 people and 48 key informants from the municipality in Nakhon Chai Burin District. Data were collected through a questionnaire, in-depth interviews, and focus group discussions and analyzed by number, percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

The research result finds that:

1. The overall problems and impacts of the disaster were at a high level ($\bar{x} = 4.14$, S.D. = 0.18).

2. The overall disaster management was at a high level ($\bar{x} = 3.56$, S.D. = 0.30). Preparation before the disaster was at a high level ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.18). Management during the disaster was at a high level ($\bar{x} = 3.82$, S.D. = 0.28), and restoration after the disaster was at a moderate level ($\bar{x} = 3.00$, S.D. = 0.30).

3. For a community-based disaster management model, it was found that 1) preparation by planning an adequate budget for management raised awareness, provided knowledge, and regularly practiced based on guidelines. 2) Disaster management was based on an efficient system. 3) Restoration was performed through repair, renovation, and psychological care for victims.

4. Policy recommendations for disaster management included 1) providing necessary manpower and equipment for disaster management, 2) preparing community-based guidelines, 3) building awareness of the disasters in all sectors, and 4) effectively coordinating with network partners.

Keywords: Development of models; Disaster management; Community-based in Nakhon Chai Burin

1. บทนำ

ในทศวรรษที่ผ่านมา ทวีปโลกได้เผชิญกับปัญหาภัยพิบัติขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก สร้างความเสียหายและเกิดผลกระทบเป็นวงกว้างทั้งต่อชีวิตทรัพย์สิน สังคมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจคิดเป็นมูลค่ามหาศาลและมีแนวโน้มทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรประกอบกับการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ซึ่งมีส่วนในการทำลายภาวะสมดุลของสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลให้เกิดภัยพิบัติได้บ่อยครั้งขึ้น (Department of Disaster Prevention and Mitigation, 2014) ในระหว่างปี พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2562 มีสถิติภัยพิบัติทั่วโลกเพิ่มสูงขึ้นถึง 1.74 เท่า จำนวน 7,348 เหตุการณ์ที่คร่าชีวิตผู้คนไปถึง 1.23 ล้านคน ส่งผลกระทบต่อประชากรมากกว่า 4.2 พันล้านคน และส่งผลให้เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจทั่วโลกประมาณ 2.97 ล้านล้านเหรียญสหรัฐ (The United Nations office dedicated to Disaster Risk Reduction, 2019) โดยพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบและมีจำนวนผู้เสียชีวิตมากที่สุดอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออก เฉียงใต้ โดยคร่าชีวิตผู้คนไปกว่าสองล้านคนหรือร้อยละ 57 ของยอดผู้เสียชีวิตทั้งหมดทั่วโลกมีมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจสูงถึง 1.3 ล้านล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐ (Asia-Pacific Disaster Report, 2017)

สำหรับสถานการณ์ภัยพิบัติในประเทศไทยพบว่าอุทกภัยและภัยแล้งยังคงเป็น ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุดและสร้างความเสียหายต่อประเทศ

มากที่สุด โดยในระหว่าง ปี พ.ศ. 2552-2561 พบอุบัติการณ์การเกิดอุทกภัยที่ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตจำนวน 1,727 คน มีผู้ได้รับผลกระทบมากกว่า 55 ล้านคน และมีมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจกว่า 50,000 ล้านบาท และภัยแล้งที่เกิดขึ้น ส่งผลให้มีผู้ได้รับผลกระทบมากกว่า 100 ล้านคน สร้างความเสียหายต่อพื้นที่การเกษตรกว่า 14 ล้านไร่ และมีมูลค่าความเสียหาย ทางเศรษฐกิจมากกว่า 6,000 ล้านบาท (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2562)

ในส่วนสถานการณ์การเกิดภัยพิบัติในเขตพื้นที่นครชัยบุรินทร์ ประกอบด้วย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุดและสร้างความเสียหายให้แก่ประชาชนในพื้นที่สูงสุดคือ ด้านอุทกภัยและภัยแล้ง โดยในระหว่างปี พ.ศ. 2552-2561 สร้างความเสียหายและมีจำนวนผู้ประสบภัยมากกว่า 1,510,232 คน ซึ่งมีมูลค่าความเสียหายจากอุทกภัยมากกว่า 165 ล้านบาท และมูลค่า ความเสียหายจากภัยแล้งมากกว่า 83 ล้านบาท เมื่อจำแนกตามรายจังหวัด พบว่า มูลค่าความเสียหายของจังหวัดนครราชสีมา 27,664,950 บาท จังหวัดบุรีรัมย์ 2,882,000 บาท จังหวัดสุรินทร์ 535,670,372 บาท และจังหวัดชัยภูมิ 53,546,320 บาท (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง, 2563)

จะเห็นได้ว่า ปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นยังเป็นสิ่งที่สร้างความเสียหายและผลกระทบแก่ประชาชนเป็นวงกว้าง ดังนั้นการจัดการภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและ

จำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัยได้ทันต่อเหตุการณ์ สามารถรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้อย่างเข้มแข็งและสอดคล้องกับบริบทสากลขององค์การระหว่างประเทศที่มุ่งลดผลกระทบจากภัยพิบัติ รวมถึงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักต่อภัยพิบัติ (UNISDR, 2015) การเกิดภัยพิบัติ (Blaikie et al, 2003) และการจัดการภัยพิบัติ (Coenraads, 2006) ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความปลอดภัยและฟื้นฟูพื้นที่ประสบภัยพิบัติได้อย่างยั่งยืน (UNISDR, 2015)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติ โดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีรินทร์ โดยการนำแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Pandey and Okazaki, 2005) มาประยุกต์ใช้และมุ่งเน้นส่งเสริมศักยภาพของประชาชนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการ ภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรีรินทร์
2. เพื่อศึกษาการจัดการภัยพิบัติ ในเขตนครชัยบุรีรินทร์
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีรินทร์
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในเขตนครชัยบุรีรินทร์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนาแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในเขตนครชัยบุรีรินทร์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดให้ประชาชนเทศบาลเมือง ในเขตนครชัยบุรีรินทร์เป็นพื้นที่ศึกษาทั้งหมด โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) มีจำนวนทั้งสิ้น 4 จังหวัด ได้แก่ เทศบาลเมืองนครราชสีมา (141,714 คน) บุรีรัมย์ (25,087 คน) สุรินทร์ (40,169 คน) และชัยภูมิ (37,510 คน) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) และกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่อาศัยในพื้นที่เทศบาลเมืองเขตนครชัยบุรีรินทร์ ปีพ.ศ. 2563 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane (1973) โดยใช้ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ค่าความคลาดเคลื่อน .05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 399 คน และเพื่อป้องกันการสูญหาย (Drop out) ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล จึงเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 10 ได้กลุ่มตัวอย่าง 439 คน โดยแบ่งขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนประชากร ดังนี้ 1) เทศบาลเมืองนครราชสีมา 254 คน 2) เทศบาลเมืองบุรีรัมย์ 45 คน 3) เทศบาลเมืองสุรินทร์ 72 คน และ 4) เทศบาลเมืองชัยภูมิ 67 คนและเลือกเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีการจับสลากแบบไม่ใส่คืน

2. ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ข้องกับการจัดการภัยพิบัติของเทศบาลเมืองในเขตนครชัยบุรีนทร์ รวมทั้งผู้นำชุมชน ทั้ง 4 จังหวัด จำนวนทั้งสิ้น 48 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การศึกษาเชิงปริมาณ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาจากแบบสอบถามการจัดการภัยพิบัติของชูวงศ์ อุบลี (2557, หน้า 51-69) กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2560) จิตติรัตน์ เหล่าคมพฒณาจารย์ และจุลจรีรา จันทะมุงคุณ (2563, หน้า 4-13) ดังนี้ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 7 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับ การศึกษา อาชีพ ระยะเวลาในการอาศัยอยู่ในชุมชน การเข้าร่วมเป็นสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามสภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติในชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพและรายได้ สุขภาพ และการอพยพ เป็นแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับตามวิธีของลิเคิร์ท โดยถือเกณฑ์การประเมินคะแนนเฉลี่ย ดังนี้ 4.51-5.00 (ระดับมากที่สุด) 3.51-4.50 (ระดับมาก) 2.51-3.50 (ระดับปานกลาง) 1.51-2.50 (ระดับน้อย) และ 1.00-1.50 (ระดับน้อยที่สุด) (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) ส่วนที่ 3 แบบสอบถามการจัดการภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรีนทร์แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) แบบสอบถามการจัดการภัยพิบัติ 3 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการก่อนเกิดภัยพิบัติ การบริหารจัดการในระหว่างเกิดภัยพิบัติ และการฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติ เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ โดยถือเกณฑ์

การประเมินคะแนนเช่นเดียวกับส่วนที่ 2 และ 2) แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อการบริหารจัดการภัยพิบัติ

3.2 การศึกษาเชิงคุณภาพ

ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่ม โดยมีแนวทางดังนี้ 1) ปัญหาการจัดการภัยพิบัติในปัจจุบัน และ 2) รูปแบบการจัดการภัยพิบัติในชุมชนที่เหมาะสม

4. การหาคุณภาพเครื่องมือวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) นำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดที่กำหนด พิจารณาความครอบคลุมถูกต้องของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษา 2) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ได้ค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index: IOC) ระหว่าง 0.6-1.0 จากนั้น ทำการแก้ไขปรับปรุงภาษาเพื่อให้อ่านแล้วเข้าใจง่ายและตรงตามวัตถุประสงค์ 3) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-Out) กับประชาชนในเขตตำบลนาเสียว อำเภอมือง จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, 1984) ได้ค่าความเชื่อมั่นของสภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติและการจัดการภัยพิบัติ ในเขตนครชัยบุรีนทร์เท่ากับ 0.82 และ 0.84 ตามลำดับ และ 4) จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยการแจกแจงความถี่ และการหาค่าร้อยละ และ (2) ระดับสภาพปัญหา และผลกระทบของภัยพิบัติและการจัดการภัยพิบัติ ในเขตนครชัยบุรีรินทร์ โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ประกอบกับการสรุป แล้วนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้ วิธีเชื่อมโยงความสัมพันธ์และความสอดคล้องของเนื้อหาที่รวบรวมได้ แล้วนำเสนอ ผลการวิเคราะห์ด้วยการอธิบายเชิงพรรณนา

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีรินทร์ สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติในชุมชน (n = 439)

สภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติในชุมชน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ด้านที่อยู่อาศัย	4.33	0.18	มาก
ด้านการประกอบอาชีพและรายได้	4.21	0.14	มาก
ด้านสุขภาพ	4.11	0.17	มาก
ด้านการอพยพ	3.90	0.17	มาก
ภาพรวม	4.14	0.18	มาก

3. การจัดการภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรีรินทร์ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 52.5 และเพศชาย ร้อยละ 47.5 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี ร้อยละ 30.5 จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) หรือเทียบเท่า ร้อยละ 38.5 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 40 อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลา 11-20 ปี ร้อยละ 55.5 เป็นสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) เพียง ร้อยละ 8.5 และส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการภัยพิบัติ สูงถึง ร้อยละ 82.5

2. สภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรีรินทร์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.14$, S.D. = 0.18) โดยด้านที่มีสภาพปัญหาจากภัยพิบัติสูงสุด คือ ด้าน ที่อยู่อาศัย ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.18) รองลงมาคือ ด้านการประกอบอาชีพและรายได้ ($\bar{x} = 4.21$, S.D. = 0.14) และด้านสุขภาพ ($\bar{x} = 4.11$, S.D. = 0.17) ดังแสดงในตารางที่ 1

3.1 การจัดการภัยพิบัติตามความคิดเห็นของประชาชนในภาพรวม อยู่ในระดับมาก

($\bar{x} = 3.56$, S.D. = 0.30) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า 1) การเตรียมการก่อนเกิดภัยพิบัติภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.33$, S.D. = 0.18) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ การฝึกอบรมหรือให้ความรู้แก่ประชาชน การสร้างความตระหนักให้แก่ประชาชนและการสำรวจจุดเสี่ยงภัยพิบัติในชุมชน ($\bar{x} = 4.67$, S.D. = 0.62; $\bar{x} = 4.58$, S.D. = 0.79; $\bar{x} = 4.45$, S.D. = 0.62 ตามลำดับ) 2) ด้านการบริหารจัดการในระหว่างเกิดภัยพิบัติภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.82$, S.D. = 0.28) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือประชาชน การสื่อสารเกี่ยวกับสถานการณ์ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นให้ประชาชนเข้าใจ การให้ความช่วยเหลือด้านน้ำ อาหารและ

อุปกรณ์ในการดำรงชีวิตเบื้องต้น ($\bar{x} = 4.76$, S.D. = 0.72; $\bar{x} = 4.68$, S.D. = 0.51; $\bar{x} = 4.53$, S.D. = 0.83 ตามลำดับ) และ 3) ด้านการฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.00$, S.D. = 0.30) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือซ่อมแซมที่พักอาศัย การสำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้นร่วมกันและการ ถอดบทเรียนจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้น ($\bar{x} = 4.67$, S.D. = 1.18; $\bar{x} = 3.89$, S.D. = 0.12; $\bar{x} = 2.98$, S.D. = 0.98 ตามลำดับ) ดังแสดงในตารางที่ 2 โดยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมคือ ควรมีช่วยเหลือภายหลังการประสบภัยที่ทันเหตุการณ์และมีเงินช่วยเหลือเยียวยาให้แก่ผู้ประสบภัยที่เพียงพอต่อมูลค่าความเสียหาย

ตารางที่ 2 การจัดการภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรินทร์ (n = 439)

การจัดการภัยพิบัติ ในเขตนครชัยบุรินทร์	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
การเตรียมการก่อนเกิดภัยพิบัติ	3.86	0.35	มาก
การบริหารจัดการในระหว่างเกิดภัยพิบัติ	3.82	0.28	มาก
การฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติ	3.00	0.30	ปานกลาง
ภาพรวมทุกด้าน	3.56	0.30	มาก

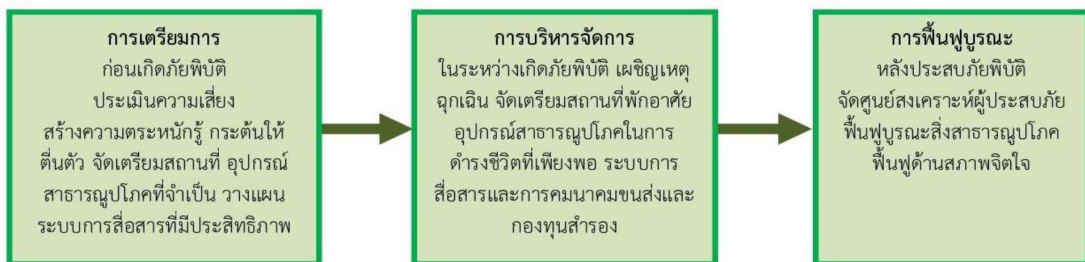
3.2 การจัดการภัยพิบัติ ในเขตนครชัยบุรินทร์โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 1) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการภัยพิบัติ พบว่า (1) งบประมาณไม่เพียงพอ ทั้งในการเตรียมความพร้อม การฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติ และการบำรุงรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์ ในการจัดการภัยพิบัติ (2) ขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในด้านการจัดการภัยพิบัติ และ (3)

ประชาชนในชุมชนยังไม่เล็งเห็นความสำคัญของการเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้น 2) รูปแบบการจัดการภัยพิบัติ พบว่า (1) การเตรียมความพร้อม โดยการวางแผนการจัดเตรียมงบประมาณ ที่เพียงพอ เสริมสร้างความรู้และจิตสำนึกให้กับประชาชนและฝึกซ้อมแผนปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติอย่างสม่ำเสมอพัฒนาบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการภัยพิบัติ ดูแลและ

บำรุงรักษาเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ให้มีสภาพพร้อมใช้งานและมีระบบการสร้างขวัญกำลังใจและความมั่นคงในอาชีพ (2) การบริหารจัดการในระหว่างเกิดภัยพิบัติโดยการจัดศูนย์พักพิง หน่วยปฐมพยาบาล หน่วยครัวกลางและหน่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ประสบภัย จัดระบบสื่อสารและการคมนาคมขนส่งที่มีความสะดวกและจัดสรรเงินทุนจากเครือข่ายฯ เพื่อเป็นทุนสำรองในการดูแลผู้ประสบภัยพิบัติ (3) การฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติโดย

การจัดศูนย์สงเคราะห์ผู้ประสบภัยซ่อมสร้างฟื้นฟูบูรณะที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภคให้กลับสู่สภาวะปกติและฟื้นฟูด้านสภาพจิตใจแก่ผู้ประสบภัยพิบัติรูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีรินทร์ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มประชาชนและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักผู้วิจัยนำมาสรุปเป็นรูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีรินทร์ ได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในเขตนครชัยบุรีรินทร์

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในเขตนครชัยบุรีรินทร์ ได้แก่ 1) จัดสรรงบประมาณด้านการจัดการภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านการเตรียมความพร้อม การบำรุงรักษาเครื่องมืออุปกรณ์และการฟื้นฟูบูรณะ ซ่อมแซมให้กลับสู่สภาวะปกติอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การฝึกซ้อมการปฏิบัติเมื่อประสบภัยร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 3) มีระบบการติดต่อสื่อสารและ การประสานที่มีคุณภาพจากทุกภาคส่วน เมื่อเผชิญกับภัยพิบัติ และ 4) สร้างจิตสำนึก ความตระหนักและองค์ความรู้ให้แก่

ประชาชนและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

5. อภิปรายผลการวิจัย

สภาพปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรีรินทร์พบว่า ระดับปัญหาและผลกระทบของภัยพิบัติภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ความแปรปรวนของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันร่วมกับผลจากการกระทำของมนุษย์ ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาภัยพิบัติในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Blaikie et al. (2003) ที่กล่าวว่าภัยพิบัติเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์

สร้างขึ้นและนำไปสู่ภาวะอันตรายเกิดความสูญเสียต่อชีวิต ทรัพย์สิน และการบาดเจ็บของประชาชนจำนวนมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2560) และเอกราช บุญเรือง และคณะ (2560, หน้า 24-39) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาภัยพิบัติ ในประเทศไทยพบว่าภาพรวมปัญหาภัยพิบัติอยู่ในระดับมาก และส่งผลกระทบต่อประชาชนได้รับความเดือดร้อนทั้งด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ เศรษฐกิจ และด้านสังคม

การจัดการภัยพิบัติในเขตนครชัยบุรีรินทร์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นประชาชนส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาและต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในการบริหารจัดการเป็นหลักเพื่อให้เกิดความปลอดภัยต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Coenraads (2006) ที่กล่าวว่าจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพ คือ การบริหารจัดการในช่วงการเตรียมการระหว่างเกิดและหลังจากเกิดภัยพิบัติอย่างมีระบบและมีการกำกับติดตามอย่างต่อเนื่องโดยสามารถอภิปรายผลในแต่ละช่วงได้ดังนี้ 1) การเตรียมการก่อนเกิดภัยพิบัติ พบว่า ชุมชนมีความพยายามในการเตรียมการเพื่อรับมือกับภัยพิบัติในระดับมากโดยเฉพาะในด้านการฝึกอบรมความรู้เรื่องภัยพิบัติ การสร้างความตระหนักผ่านสื่อและกิจกรรมต่างๆ การสำรวจจุดเสี่ยงภัยในชุมชนและ การเตรียมกำลังคนอุปกรณ์ให้พร้อมใช้งาน สอดคล้องกับการศึกษาของ Azad et al. (2019, pp. 135-160) พบว่า การเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติโดยชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพในการ

ปรับตัวและการจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพได้ 2) การจัดการ ในระหว่างเกิดภัยพิบัติ พบว่า ชุมชนมีความพยายามในการจัดการในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกการสื่อสารทำความเข้าใจกับสถานการณ์ การกระจายความช่วยเหลือและการจัดตั้งศูนย์ให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย สอดคล้องกับการศึกษาของ Aleksi et al. (2020, pp. 1-8) พบว่า การจัดการระหว่างเกิดภัยพิบัติ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนร่วมกับชุมชนและมีนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ อย่างทันท่วงทีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินการและช่วยลดผลกระทบจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้ และ 3) การฟื้นฟูบูรณะหลังประสบภัยพิบัติ พบว่า ชุมชนมีความพยายามในการฟื้นฟูบูรณะ ในระดับปานกลาง เมื่อวิเคราะห์รายด้านพบว่า การซ่อมแซมที่พักอาศัย และการสำรวจความเสียหาย มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดและระดับมาก ส่วนด้านอื่นๆ มีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางและน้อยสอดคล้องกับการศึกษาของ Baharmand, Comes, and Lauras (2020, pp. 1-21) พบว่า การฟื้นฟูผู้ประสบภัยพิบัติในด้านที่พักอาศัยและระบบสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมถึงการเยียวยาด้วยความรวดเร็วและเพียงพอจะทำให้ผู้ประสบภัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

รูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ในเขตนครชัยบุรีรินทร์ พบว่า 1) การเตรียมการ โดยการวางแผนงบประมาณในการบริหารจัดการที่เพียงพอ สร้างความตระหนักให้ความรู้และซ่อมแนวปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติอย่าง

สม่ำเสมอ 2) การจัดการระหว่างเกิดภัยพิบัติ โดยการดำเนินงานตามระบบการสั่งการที่มีประสิทธิภาพ 3) การฟื้นฟูบูรณะ โดยการดำเนินงานซ่อมแซม บูรณะและดูแลด้านจิตใจให้ผู้ประสบภัย จะเห็นได้ว่าหากชุมชนและหน่วยงานมีการดำเนินงานร่วมกันด้วยรูปแบบการจัดการภัยพิบัติที่เหมาะสมและเป็นระบบย่อมนำไปสู่การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Pandey and Okazaki (2005) ที่กล่าวว่าการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ทำให้สามารถช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ทันต่อเหตุการณ์และพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งต่อการรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Alrehaili et al. (2022, pp. 93-108) พบว่า รูปแบบการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบในทุกระยะ ได้แก่ การเตรียมความพร้อม การเผชิญภัยพิบัติและการฟื้นฟูหลังประสบภัยพิบัติ และมีระบบการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและเครือข่ายต่างๆ ร่วมกับชุมชน จะทำให้การบริหารจัดการประสบผลสำเร็จ ทันท่วงทีและผู้ประสบภัยได้รับการเยียวยาอย่างทั่วถึง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดการภัยพิบัติของชุมชน พบว่า 1) จัดหาอัตรากำลังและเครื่องมือที่จำเป็นในการจัดการภัยพิบัติ 2) จัดทำแนวปฏิบัติเมื่อเกิดภัยพิบัติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) สร้างจิตสำนึกและตระหนักต่อภัยพิบัติในทุกภาคส่วน และ 4) ดำเนินงานร่วมกับภาคีเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าข้อเสนอแนะ

ดังกล่าวครอบคลุมการจัดการภัยพิบัติทั้งในการเตรียมการ การเผชิญภัยพิบัติและการฟื้นฟูภายหลังภัยพิบัติซึ่งจะนำไปสู่การจัดการภัยพิบัติของชุมชนที่มีประสิทธิภาพได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Putnam (1997, pp. 175-208) ที่กล่าวว่า การจัดการภัยพิบัติที่มีคุณภาพต้องอาศัย ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการดำเนินการร่วมกันและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนใน ทุกกระบวนการเพื่อให้การจัดการภัยพิบัติมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จได้สอดคล้องกับการศึกษาของทองใบเพ็งธรรม และคณะฯ (2564, หน้า 230-242) พบว่า การบริหารจัดการสาธารณภัยที่เหมาะสมประกอบด้วย การวางนโยบาย การเตรียมความพร้อมในการป้องกันก่อนเกิดอุบัติเหตุ การควบคุมสถานการณ์ขณะเกิดอุบัติเหตุ การบรรเทาทุกข์ และการฟื้นฟูหลังเกิดอุบัติเหตุ โดยการดำเนินงานร่วมกันทุกภาคส่วนและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกกระบวนการ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนได้ตระหนักและจัดกิจกรรมด้านการเตรียมความพร้อมในการจัดการภัยพิบัติร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรวางระบบการบริหารจัดการภัยพิบัติในทุกขั้นตอนอย่างเป็นระบบและมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

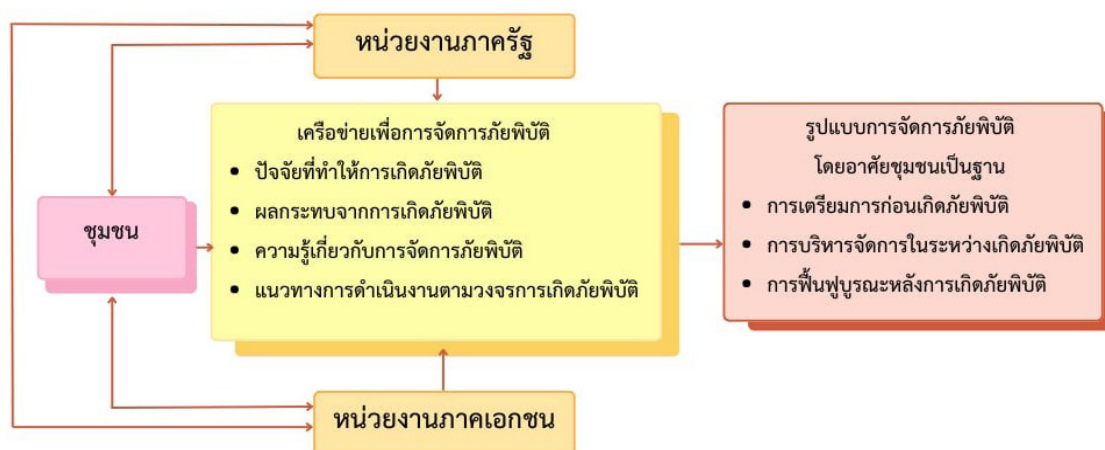
2.1 ควรศึกษาแนวทางการจัดการภัยพิบัติในพื้นที่ประสบภัยพิบัติที่สามารถบริหารจัดการได้ประสบผลสำเร็จ

2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

รวมถึงการมีส่วนร่วมจากประชาชนในชุมชน โดยการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อ การเกิดภัยพิบัติ ผลกระทบจากภัยพิบัติ การให้ความรู้และสร้างความตระหนักต่อภัยพิบัติ รวมถึงการมีแนวทางเพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติโดยชุมชนอย่างเป็นระบบ ย่อมส่งผลให้สามารถควบคุมและบริหารจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (2562). *สถานการณ์ภัยพิบัติในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.

กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2560). การจัดการภัยพิบัติโดยมีชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษา อำเภอบางระกาศ จังหวัดพิษณุโลก. รายงานสืบเนื่องการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ครั้งที่ 4 การบริหารกิจการสาธารณะภายใต้ประเทศไทย 4.0, 4 สิงหาคม 2560, (หน้า 1718-1730). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ชวงค์ อุบลลี. (2557). การบริหารจัดการภัยพิบัติ: บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดจันทบุรี. *วารสารสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน*, 7(2), 51-69.
- ทองใบ เพ็งธรรม และคณะ. (2564). ระบบการบริหารจัดการสาธารณภัยด้านอัคคีภัยเชิงบูรณาการ. *วารสารชุมชนบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 11(1), 230-242.
- อิติรัตน์ เหล่าคมพฒณาจารย์ และจุลจีรา จันทะมุงคุณ. (2563). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการภัยพิบัติในชุมชน: กรณีศึกษา บ้านบึงสับสี่ ตำบลโนนทอง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี*, 10(1), 4-13.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *รายงานสถิติรายปีประเทศไทย พ.ศ. 2563*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. (2563). *แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1 (นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์) ระยะ 5 ปี พ.ศ. 2561-2565 ฉบับทบทวนปี พ.ศ. 2565*. นครราชสีมา: สำนักบริหารยุทธศาสตร์ กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 1.
- เอกราช บุญเรือง และคณะ. (2560). การจัดการปัญหาน้ำท่วมของเทศบาลเมืองวารินชำราบโดยชุมชนเป็นศูนย์กลาง: กรณีศึกษา 14 ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วม. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 10(4), 24-39.
- Aleksi R., et al. (2020). Conceptualizing community in disaster risk management. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 45, 1-8.
- Alrehaili, N. R., et al. (2022). A Structural review on disaster management models and their contributions. *International Journal of Disaster Management*, 5(2), 93-108.
- Asia-Pacific Disaster Report. (2017). *Disaster resilience for sustainable development*. Retrieved from <https://www.unescap.org/publications/asia-pacific-disaster-report-2017-leave-no-one-behind>
- Azad, M. A. K., et al. (2019). Community-based disaster management and its salient features: A policy approach to people-centred risk reduction in bangladesh. *Asia-Pacific journal of rural development*, 29(2), 135-160.
- Baharmand, H., Comes, T., and Lauras, M. (2020). Supporting group decision makers to locate temporary relief distribution centres after sudden-onset disasters: A case study of the 2015 Nepal earthquake. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 45, 1-21.

- Blaikie, P., et al. (2003). *At risk: Natural hazard, people's vulnerability and disaster*. (2nd ed.). London: Routledge.
- Coenraads, R. (2006). *Natural disasters and how we cope*. Rowville, Vic: Five Mile Press.
- Cronbach, L. J. (1984). *Essentials of psychological testing*. (4th ed.). New York: Harper & Row.
- Department of Disaster Prevention and Mitigation. (2014). *National disaster prevention and mitigation plan (2010-2014)*. Bangkok: Office of National Buddhism press.
- Pandey, B., and Okazaki, K. (2005). *Community based disaster management: Empowering communities to cope with disaster risks*. Retrieved from <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan020698.pdf>
- Putnam, H. (1997). A half century of philosophy, viewed from within. *Daedalus*, 126, 175-208.
- The United Nations office dedicated to Disaster Risk Reduction. (2019). *Annual Report 2019*. Switzerland: Geneva.
- UNISDR. (2015). *Disaster risk reduction and resilience in the 2030 agenda for sustainable development*. Retrieved from http://www.unisdr.org/files/46052_disasterriskreductioninthe2030agend.pdf
- Yamane, T. (1973). *Statistics: an introductory analysis*. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

